

פתוח האסף בספריות תורניות – דוד גורדון

תקציר:

בעולם המודרני הפעלה של צנזורה על ידי ספרנים נחשבת לפסולה מיסודה, וחובתו של הספרן היא לאפשר לקורא לממש באופן חופשי את זכות הבחירה שלו ולהחליט בכוחות עצמו מה עמדתו כלפי ספר כזה או אחר. גישה זו אינה תואמת את הגישה היהודית המסורתית, בה ספרים רבים זכו לכבוד רב ולשימוש תדיר ויומיומי ומנגד ספרים אחרים הוכרזו כפסולים ונאסר לעיין בהם ולהפיצם ברבים.

מסורת הצנזורה ביהדות מקורה עוד בתקופת המקרא, אז נבחרו 24 ספרים שקובצו יחד לתורה שבכתב, בעוד שאר הספרים הוגדרו כספרים חיצוניים ונאסר לקרוא בהם. בהמשך, יחד עם ההיתר לכתוב את התורה שבעל-פה, החלו יהודים לחבר ספרים שחלקם התקבלו בברכה על ידי היהדות הרבנית על גלגוליה, בעוד אחרים נפסלים לקריאה ולהפצה, תהליך בירור הנמשך עד ימינו אנו.

ההיסטוריה של הספריות היהודיות מתחילה בימי קדם עם המצווה על כל אדם לכתוב לעצמו ספר תורה, מצווה שהורחבה לימים לספרי קודש נוספים. לאורך הדורות אספו יהודים ספרים והקימו לעצמם ספריות פרטיות, לעיתים אף ספריות גדולות, שהכילו בראש ובראשונה ספרות תורנית לסוגיה. ספריות הוקמו גם בבתי כנסיות ובתי מדרשות, אך עד המאות האחרונות היו אלו ספריות קטנות יחסית.

עם התגברות מגמות הרפורמה והחילון ביהדות, החלו להיווצר ספריות יהודיות שהכילו אוספים משמעותיים של ספרי חול ואף ספרים האסורים על פי ההלכה, ובמקביל החלו להתפתח ספריות תורניות בעלות היקף משמעותי, שהן מושא מחקר זה.

מחקר זה מבקש לחקור את מדיניות פיתוח האוסף של הספריות התורניות ואת היבטי הצנזורה של מדיניות זו בפרט. אנו מבקשים ללמוד מה הקריטריונים על פיהם בוחנים האחראים על פיתוח האוסף בספרייה, ה"מפקחים", כפי שכינית אותם, את הספרים והפרסומים האחרים העומדים בפניהם, מה המקורות עליהם מבוססים קריטריונים אלו ובאלו כלים נעזרים המפקחים במשימתם.

שיטת המחקר העיקרית שבחרתי היא שיטת המחקר האיכותנית-נרטיבית המאפשרת לחקור לעומק את השיח של המפקחים וללמוד את מניעיהם ועמדותיהם ביחס לספרים בעייתיים על פי ההלכה. המחקר התבסס על ראיונות עומק

חצי-מובנים שנערכו עם 19 מפקחים במגוון ספריות תורניות. כמחצית המדגם כלל ספריות של ישיבות בישראל, מהן ישיבות ליטאיות, ישיבות ציוניות, ישיבה חסידית ועוד. נחקרו גם ספריות של בתי כנסת, אחת מהן באנגליה, אחת בחוף המזרחי של ארצות הברית והשאר בישראל, ושלוש ספריות תורניות ציבוריות, אחת מהן ספרייה לחסידות ואחרת ספרייה לעיוורים. המדגם כלל גם ספריית ספרי קריאה, ספרייה שאין בה ספרות תורנית, אך הקמתה כאלטרנטיבה תורנית לספרייה הציבורית הכללית מצדיקה את הכללתה במדגם.

את מדיניות פיתוח האוסף של הספריות שנסקרו ניתן לחלק לשלוש קטגוריות – ספריות שימושיות שאוספות בעיקר ספרים הנצרכים לשימוש יום יומי, ספריות נושאות שאוספות חומרים בתחום תורני מסוים, וספריות מקיפות ששואפות לאוסף ספרים בכל תחומי הספרות התורנית. פורמט האיסוף העיקרי הוא ספרים, ובחלק מהספריות אוספים גם כתבי עת ושיעורים מוקלטים או מאפשרים שימוש במאגרי מידע תורניים ממוחשבים.

המרוואיינים הצביעו על מספר קריטריונים שספרים שנכללו בהם היו עשויים להיפסל מאיסוף או שהגישה אליהם צריכה להיות מוגבלת: ספרים בתחומי הצניעות והקבלה, ספרים המציגים השקפה או פסקי הלכה לא מקובלים, ספרים של מחברים או מו"לים בעייתיים, ספרות מחקרית וספרים העלולים לפגום בצביון הישיבתי. חלק מהספריות הפעילו מידה רבה של צנזורה ונמנעו מלהכניס כל ספר שנחשב בעיניהם כבעייתי או ששמו ספרים אלו בחדר שהגישה אליו הוגבלה. אחרות נקטו גישה הפוכה ושאלו לאפשר גישה לכל ספר, תוך שהם נותנים אמון בשיקול דעתו של הקורא, כל עוד לא היה מדובר בספר שסתר במובהק את התורה. שאר הספריות הציגו עמדות שנועו על הסקאלה בין גישות קיצוניות אלו.

התשובה לשאלה אם בספריות תורניות מתבצעת צנזורה או שמדובר בבחירה לגיטימית של חומרים אינה פשוטה, והיא תלויה בין השאר בעצם הגדרת המושג ספרייה תורנית, מושג שטרם הוגדר כל צרכו. השיח בו השתמשו במקצת הספריות הציג שיקולים מובהקים של צנזורה – רצון למנוע מהקורא גישה לחומרים הנחשבים בעיני הספרן בעייתיים, בעוד ספריות אחרות שאפו להימנע מצנזורה ואפשרו לקורא להחליט בכוחות עצמו, כל עוד לא היה מדובר בספר כפירה מובהק. בספריות אחרות השאלה אם להפעיל צנזורה או לא כלל לא עלתה לדיון או שהוצגו בהן שיקולים מובהקים של צנזורה ובחירה כאחד.

מספר מיון בספרייה:

A017.1 גור.פת תשע"ג

מספר מערכת בספרייה:

002355958